

تأثیر تعلق مکانی و سرمایه اجتماعی بر بهسازی مشارکتی محلات قدیمی، نمونه موردی محله سرده سبزوار

یعقوب زنگنه: استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه حکیم سبزواری، سبزوار، ایران*
سعید حسین‌آبادی: دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران
تکتم روش‌اندل: دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه حکیم سبزواری، سبزوار، ایران
رضا نبی‌پور: دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه حکیم سبزواری، سبزوار، ایران

چکیده

در رویکرد داریی مبنا به توسعه شهری، سعی می‌شود که همه دارایی‌های اجتماع محلی (اعم از مادی و غیر مادی) اساس توسعه واقع شود. در بین دارایی‌های یک اجتماع، سرمایه اجتماعی و تعلق مکانی از اهمیت خاصی برخوردار است و می‌تواند محرک توسعه محله یا شهر باشد زیرا این دو دارایی باعث می‌شود افراد، سایر سرمایه‌ها از جمله سرمایه‌های فکری و مالی خود را جهت ترقی محیط زندگی شان وارد عرصه کنند. از این رو در این تحقیق سعی شده است سطح تعلق مکانی و سرمایه اجتماعی در محله قدیمی سرده سبزوار مورد سنجش قرار گیرد و نقش این متغیرها بر میزان مشارکت ساکنان در توسعه محله مورد تحلیل قرار گیرد. رویکرد کلی در تحقیق حاضر توصیفی-تحلیلی است و ترکیبی از روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی برای گردآوری داده‌ها مورد استفاده قرار گرفته است. جامعه آماری، حدود ۶۰۰ خانوار، حجم نمونه ۱۰۰ نفر و واحد تحلیل سرپرست خانوار است. برای تحلیل داده‌ها نیز از روشهای آماری شامل آزمون T تک نمونه‌ای، همبستگی پیرسون و رگرسیون استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهد که سطح سرمایه اجتماعی و تعلق مکانی در محله مورد مطالعه بالاتر از حد متوسط است. همچنین این دو متغیر تأثیر معنادار بر سطح مشارکت ساکنان در برنامه‌های بهسازی محله دارد. بنابراین ضروری است که در برنامه‌ریزی‌های مرتبط با این محله سرمایه اجتماعی و تعلق مکانی مورد توجه مسئولین شهری و برنامه‌ریزان واقع شود و در جهت حفظ اعتماد اجتماعی - مخصوصاً اعتماد مردم نسبت به مدیریت شهری که یکی از مهمترین جنبه‌های سرمایه اجتماعی است - و نیز حس تعلق و دلبستگی افراد به محل سکونتشان تلاش شود.

واژه‌های کلیدی: تعلق مکانی، سرمایه اجتماعی، بهسازی مشارکتی، محله سرده، سبزوار.

۱- مقدمه

۱-۱- طرح مسأله

محلات قدیمی شهرها به عنوان بخشی از گذشته شهر و ساکنان آن است که (بسیاری از آنها) طی زمان و تحت تاثیر جریان‌ات طبیعی، اجتماعی و اقتصادی بتدریج دچار تغییر و فرسودگی گردیده و ضرورت بهسازی آنها در طول زمان احساس گردیده است (مرادقلی، ۱۳۹۲: ۱۵). نکته ای که در حوزه مداخله در بافت‌های شهری بسیار حائز اهمیت است، امر مشارکت مردمی است. در این رابطه باید توجه شود که هر گونه مداخله در بافت‌های زنده شهری بدون مشارکت ساکنان به نتیجه نمی‌رسد (عربی و انتظار یزدی، ۱۳۸۹). چرا که در فرایند مشارکت، برنامه‌ها با نظرات و پیشنهادهای ساکنان منطبق است و از این رو برنامه‌ها واقع بینانه تر است. مشارکت به عنوان یک عامل مهم در توسعه خود متاثر از عوامل دیگری است. از جمله متغیرهای موثر در مشارکت شهروندان می‌توان به تعلق مکانی و سرمایه اجتماعی اشاره نمود.

دلبستگی به مکان زندگی و احساس تعلق به آن در افراد این انگیزه و احساس مسئولیت را ایجاد می‌کند که جهت بهبود همه جانبه محیط سکونت تلاش نمایند، از این رو احساس تعلق مکانی و به دنبال آن مشارکت می‌تواند اجرای برنامه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی را در اجتماع محلی با توفیق چشمگیر همراه کند و کیفیت زندگی را بهبود بخشد (امیر کافی و فتحی، ۱۳۹۰: ۲). نکته مهم دیگر در جهت دخیل نمودن مردم در روند توسعه شهری و بالاخص توسعه محله ای توجه نمودن به اعتماد و

تعامل متقابل بین ساکنان و همچنین بین آنها و مدیریت شهری است، مقوله ای که از آن تحت عنوان سرمایه اجتماعی جامعه یاد می‌شود. اهمیت موضوع سرمایه اجتماعی و نقش آن در توسعه یافتگی تا حدی است که می‌توان آنرا در شکوفایی تمام جوامع توسعه یافته و شهرهایی که در صدر توسعه یافتگی قرار دارند به طور آشکار مشاهده کرد (شکوه فر و شعبانجولا، ۲). لذا هدف پژوهش حاضر بررسی تاثیر تعلق مکانی و سرمایه اجتماعی (به عنوان دو دارایی مهم اجتماعات محلی) بر مشارکت شهروندان در بهسازی محلات قدیمی است. نمونه مورد مطالعه در این پژوهش، « محله سرده» است که در بافت مرکزی شهر سبزوار واقع شده است. در این تحقیق ابتدا تاثیر تعلق مکانی بر سرمایه اجتماعی و سپس تاثیر این دو متغیر بر تمایل ساکنان جهت بهسازی محله مورد تحلیل قرار خواهد گرفت.

۱-۲- اهمیت و ضرورت

بسیاری از محلات قدیمی نیازمند بهسازی هستند تا بتوانند شرایط مناسب برای تداوم سکونت را برای ساکنان خود فراهم سازد. از این رو لازم است متغیرهای تسهیل کننده چنین فرایندی مورد بررسی و تحلیل قرار گیرند. در بین مولفه‌های تسهیل کننده، تعلق مکانی و سرمایه اجتماعی نقش مهمی دارند و در افزایش تمایل شهروندان جهت مشارکت در برنامه‌ها، عاملی مهم تلقی می‌شود. این دو مولفه می‌تواند باعث شود که شهروندان با میل خود جهت توسعه محله سرمایه گذاری و با نهادهای مربوطه همکاری نمایند. با توجه به اهمیت وافر این متغیرها،

ضرورت دارد که پژوهشی در زمینه بررسی وضعیت این متغیرها و میزان تأثیر گذاری آنها بر بهسازی مشارکتی در محلات قدیمی انجام پذیرد.

۱-۳- پیشینه پژوهش

برای دهه ها، جغرافیدانان انسان گرا و روانشناسان محیطی ارتباط هیجانی با مکان ها را مورد مطالعه قرار داده اند. کار کلاسیک توان (۱۹۷۴-۱۹۷۷) تقریباً اولین اثر در زمینه بررسی راههایی که مردم تعلق معنایی با مکان می یابند؛ بود. او می گوید آنچه که به عنوان فضای نامتمایز شروع می شود در مکان رشد می یابد بطوریکه ما مکان ها را بهتر می شناسیم و به آنها ارزش می بخشیم. بنابراین مکانها معانی عمیق را از طریق رشد به هم پیوسته مداوم احساسات و تجربیات در خود انباشته می کنند. از اولین نوشته ها در این زمینه، تنوعی از مفاهیم و مدلها در روانشناسی محیطی اجتماع محلی در جهت جستجوی بیشتر ارتباطات هیجانی با مکان مخصوصاً با توجه به مفهوم تعلق مکانی گسترش یافته است (Manzo and Parkins, 2006, 337). ادوارد رلف (۱۳۹۰) نیز در کتاب مکان و حس لامکانی که در اصل رساله دکتری اوست و جزو نخستین آثار انتقادی پست مدرنیسم در زمینه جغرافیای انسانی و برنامه ریزی شهری و کالبدی است به طور ویژه بحث حس مکان را مورد بحث قرار داده است.

بروکاتو (۲۰۰۶) در پایان نامه تحصیلی اش ارتباط بین کیفیت و میزان رضایت از خدمات را با متغیر تعلق مکانی مورد بحث قرار داده است. نتایج این تحقیق نشان می دهد که عوامل محیطی، کیفیت و سطح

رضایت از خدمات در میزان تعلق مکانی افراد تأثیر گذار است (Brocato, 2006).

پیتون (۲۰۰۳) نیز در پایان نامه خود تأثیر تعلق مکانی و سرمایه اجتماعی را بر عملکرد مدنی در ارتباط با حفظ و مدیریت منابع طبیعی مورد مطالعه قرار داده است. نتایج تحقیق نشان می دهد که ارتباط معناداری بین تعلق مکانی، سرمایه اجتماعی و عملکرد مدنی در ارتباط با حفظ و مدیریت منابع طبیعی وجود دارد. از این رو مدیران می توانند با توجه به تعلق مکانی و سرمایه اجتماعی بازدیدکنندگان و استفاده کنندگان از محیطهای طبیعی در جهت طراحی برنامه های مشارکتی شهروندی بهره ببرند (Payton, 2003: 1-83). شکوئی و تبریزی (۱۳۸۲) با ارزیابی تأثیر نوسازی شهرسازی فن گرا بر ایجاد حس لامکانی چنین نتیجه گیری کرده اند که برنامه ریزی فن گرا در ایجاد حس لامکانی موثر است. از نظر آنان چنانچه برنامه ریزی صورت گرفته غیر فن سالارانه و مشارکتی بوده و روابط و ارتباطات اجتماعی و محلی را تحکیم و مردم ساکن را به اقامتی بیش از ۵ سال ترغیب کند می تواند به جای ایجاد حس لامکانی، محیطی مانوس و مطلوب فراهم آورد و حس تعلق مکانی را تقویت کند.

فلاح (۱۳۸۵) با تعریف مفهوم حس مکان و عوامل شکل دهنده آن نشان داده که محیط کالبدی از طریق تأثیر گذاری بر فعالیتها و ایجاد معانی خاص بر احساس و رفتار افراد تأثیر می گذارد.

وارشی و همکاران (۱۳۸۹) با بررسی و تحلیل مولفه های هویت شهری و رابطه آن با میزان تعلق مکانی ساکنین شهر جدید گلپهار، ضمن اثبات تأثیر گذر زمان بر هویت بخشی به ساکنان نتیجه گیری

می‌نمایند که بین دو متغیر هویت شهری و تعلق مکانی ساکنین همبستگی متوسط و مستقیم برقرار است.

حیاتی (۱۳۸۹) در پایان نامه خود به ارزیابی مؤلفه‌های هویت بخش محلات شهری در محله اوین تهران پرداخته و در این تحقیق علاوه بر ارزیابی مقوله هویت از ابعاد مختلف، رابطه آن با مشارکت اجتماعی رانیز مورد توجه قرار داده است. پژوهش به این نتیجه رسیده است که بین هویت شهری و میزان مشارکت رابطه معنادار و مثبت است.

رفیعیان و سیفیایی (۱۳۸۴) با بررسی فضاهای عمومی شهری تحت مقوله بازنگری و ارزیابی کیفی آن، نتیجه‌گیری کرده‌اند که ارتقاء کیفیت فضاهای عمومی شهری جهت ایجاد سرمایه اجتماعی و تقویت یکپارچگی جامعه، امری ضروری تلقی می‌گردد.

در مطالعه ای دیگر رابطه ی بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در محلات شهر قوچان توسط ذکایی و روشن فکر (۱۳۸۵) در دو سطح تحلیل خرد (فردی) و کلان (منطقه شهری) مورد بررسی قرار گرفت. نتایج تحقیق بیانگر این است که سطح سرمایه اجتماعی در دو بعد ذهنی و ساختی با سطوح سرمایه ی کالبدی ارتباط مستقیم دارد. سرمایه اجتماعی همچنین با دوام شبکه‌های روابط محلی و همسایگی، طول مدت اقامت شهری و جابه‌جایی درون شهری و نیز سرمایه ی انسانی در مناطق مختلف شهری ارتباط نشان می‌دهد.

غیاثوند (۱۳۸۸) نیز در مقاله ای به ارزیابی تاثیر سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی ساکنان محلات شهری پرداخته و با بررسی ارتباط متغیرهایی چون

رضایت کلی از محله و احساس علاقه به محله با میزان سرمایه اجتماعی اینگونه نتیجه گرفته است که بین این دو متغیر رابطه مثبتی برقرار است. ربانی و حبیبی (۱۳۹۰) نیز در مقاله خود با تحلیل نقش فضاهای شهری در ایجاد سرمایه اجتماعی به این نتیجه رسیده‌اند که میزان سرمایه اجتماعی با توجه به وضعیت کیفی متفاوت فضاهای شهری به صورت معناداری متفاوت است. به گونه ای که هر چه شاخص‌های فضاهای شهری بهبود یابد میانگین سرمایه اجتماعی نیز افزایش پیدا می‌کند و بالعکس. محسنی تبریزی نیز در تحقیقی به این نتیجه رسیده است که سرمایه اجتماعی بر توسعه شهری در شهر محلات تاثیر گذار بوده است.

۱-۴- سوال‌ها و فرضیه‌ها

سوال‌های اصلی تحقیق به قرار زیر است:

- آیا تعلق مکانی بر سرمایه اجتماعی در محله مورد مطالعه تاثیر معنادار دارد؟

- آیا تعلق مکانی و سرمایه اجتماعی بر میزان تمایل ساکنان جهت مشارکت در بهسازی محله تاثیر معنادار دارد؟

مقاله حاضر تلاش می‌کند تا سه فرضیه زیر را مورد آزمون قرار دهد:

- به نظر می‌رسد تعلق مکانی بر سرمایه اجتماعی در محله سرده سبزوار تاثیر معنادار دارد.

- به نظر می‌رسد سرمایه اجتماعی بر میزان تمایل ساکنین جهت مشارکت در بهسازی «محله سرده» تاثیر معنادار دارد.

۶-۱- معرفی متغیرهای پژوهش

متغیرهای مستقل تحقیق، تعلق مکانی و سرمایه اجتماعی و متغیر وابسته، تمایل به مشارکت در بهسازی محله است.

هر کدام از متغیرها با مولفه‌های مندرج در جدول تقسیم شده است. برای هر مولفه، دوگویه در پرسشنامه طراحی شده است. ضریب آلفای کرونباخ برای کلیه گویه‌های پرسشنامه حدود ۰/۹۰۴ است که نشان دهنده پایایی بالای سوالات پرسشنامه است.

جدول ۱: متغیرهای تحقیق و ضریب پایایی پرسشنامه

(با توجه به ضریب آلفای کرونباخ)

متغیر	مولفه‌ها
متغیر مستقل ۱: تعلق مکانی	۱- هویت مکانی ۲- پیوند اجتماعی ۳- وابستگی مکانی ۴- تعلق عاطفی ۵- سرمایه اجتماعی
متغیر مستقل ۲: سرمایه اجتماعی	۱- اعتماد به مدیریت شهری ۲- اعتماد بین ساکنان ۳- تعامل بین ساکنان ۴- تعامل ساکنان با مدیریت شهری
متغیر وابسته: تمایل به مشارکت در بهسازی	تمایل به مشارکت با مدیریت شهری در پروژه‌های مربوط به محله مثل ارتقاء شبکه معابر، گسترش زیرساختها، توسعه خدمات محله ای.
آلفای کرونباخ کل گویه‌ها: ۰/۹۰۴	

۷-۱- محدوده و قلمرو پژوهش

شهر سبزوار همچون بسیاری از شهرهای ایران، تاریخ پر فراز و نشینی داشته است. از ویرانی تا آبادانی، از یک شهر کوچک تا پایتخت یک حکومت (سربداران) و امروز به عنوان دومین شهر بزرگ استان خراسان رضوی. سبزوار از دیرباز محل داد و ستد و اترآگاه کاروانیان، مقر حکومتیان و زیستگاه بومیان منطقه بوده است، تجسم کالبدی هر یک از این عملکردها

به نظر می‌رسد تعلق مکانی بر میزان تمایل ساکنین جهت مشارکت در بهسازی «محله سرده» تاثیر معنادار دارد.

۵-۱- روش تحقیق

در تحقیق حاضر که با رویکرد توصیفی تحلیلی سعی در بررسی تاثیر تعلق مکانی و سرمایه اجتماعی در محله سرده سبزوار را دارد؛ ترکیبی از روشهای کتابخانه ای و میدانی مورد استفاده قرار می‌گیرد. در بخش تحقیق میدانی، ابزار پرسشنامه مورد استفاده قرار می‌گیرد که مشتمل بر سوالات بسته است. واحد تحلیل در این تحقیق، سرپرست خانوار است. جامعه آماری کل سرپرستان خانوار محله (حدود ۶۰۰ خانوار) که با توجه به جدول «حداقل اندازه نمونه برای جامعه آماری کوچک انتخاب شده» ادوارز و همکاران (۱۳۸۴) با ضریب اطمینان ۹۵ درصد، حجم نمونه حدود ۹۱ نفر بدست می‌آید که ما آنرا به ۱۰۰ نفر افزایش دادیم.

برای سنجش سطح متغیرهای تحقیق (سرمایه اجتماعی و تعلق مکانی) در جامعه مورد مطالعه، از آزمون t تک نمونه ای استفاده می‌شود و تحلیل رابطه متقابل سرمایه اجتماعی و تعلق مکانی از آزمون همبستگی پیرسون و برای آزمون تاثیر تعلق مکانی و سرمایه اجتماعی بر مشارکت از آزمون رگرسیون در محیط نرم افزار SPSS استفاده می‌شود. همچنین برای آزمون برازش مدل تحقیق از روش معادلات ساختاری در محیط نرم افزار AMOS استفاده می‌شود.

الداغی، نقابشک، محله حمام حکیم، محله آقا، محله زرگر، سیریز و محله مزار سبز بوده است (مهندسان مشاور شاران، ۱۳۸۷: ۴).

محله سرده (سیرده) از شمال به میدان فرمانداری و خیابان نواب صفوی، از جنوب به خیابان بیهق، از شرق به خیابان قائم، ختم می‌شود. این محله از نظر تقسیمات اداری شهرداری سبزوار بخشی از محله ۳ محسوب می‌شود. خیابانهای فوق جزو محورهای مهم تجاری شهر محسوب می‌شود. این محله دارای کوچه‌های عمدتاً کم عرض است که یادگار گذشته و بافت قدیمی شهر است. از نظر اجتماعی محله سیرده جزو محلات متوسط نشین است و جمعیتی آن به طور تخمینی در حدود ۲۵۰۰ نفر است.

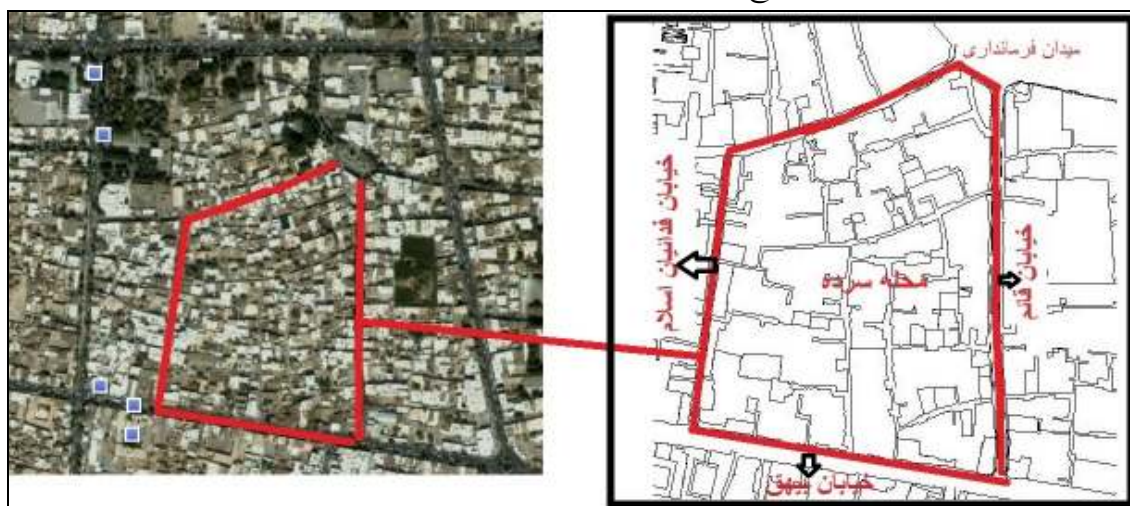
سبب ایجاد حوزه‌هایی به شرح زیر در محدوده بافت بوده است:

الف) حوزه فعالیت‌های تجاری که در بازار و راسته بازارها، به صورت خطی (خیابان بیهق و اسرار امروزی) شکل گرفته بودند.

ب) حوزه فعالیت‌های حکومتی که به صورت کانونی در ارگ حکومتی (در انتهای محور اسرار امروزی) شکل گرفته بود.

ت) محلات مسکونی که به تبع استقرار دو حوزه دیگر رونق یافته است (مهندسین مشاور شاران، ۱۳۸۷، ۶۶).

شهر قدیم سبزوار که اکنون در تقسیمات جدید در داخل ناحیه ۳ قرار گرفته است؛ دارای ۱۱ محله شامل محله ارگ، سرده (سیرده)، محله نو، حاج مقلو، محله

نقشه ۱: محدوده محله سرده

۲- مبانی نظری

۲-۱- حس مکان و تعلق به مکان

حس مکان به معنای ادراک ذهنی مردم از محیط و احساسات کم و بیش آگاهانه آنها از محیط خود است که شخص را در ارتباط درونی با محیط قرار می‌دهد،

به طوریکه فهم و احساس فرد با زمینه معنایی پیوند خورده و یکپارچه می‌شود (انصاری و همکاران، ۱۳۸۸: ۵). همچنین حس مکان به مفهوم عاطفه، محبت، قضاوت و تجربه کلی مکان یا توانایی آن در ایجاد حس خاص یا تعلق در افراد است (ضرایبان و

تعلق مکانی را می‌توان در قالب ۴ بعد زیر معرفی نمود:

الف) هویت مکانی

هویت مکانی^۱ به جنبه ذهنی رابطه بین انسان و مکان اشاره دارد و اینکه چگونه مکان به هویت خود فرد کمک می‌کند (Payton, 2003: 8). از نظر پروشانسکی مفهوم هویت مکانی به آن دسته از ابعاد خویشتن اشاره دارد که هویت فردی اشخاص را در رابطه با محیط فیزیکی شان تعریف می‌کند. واژه هویت دو معنی می‌دهد: اول همسانی^۳ و دوم تمایز^۴. بنابراین هویت مکانی باید هر دو جنبه را با هم ترکیب کند. در هویت مکانی، مکان وسیله ای است که فرد خودش را از دیگران (افراد خارج از مکان) متمایز می‌سازد و نیز حس همسانی خود را با افراد داخل مکان حفظ می‌کند (Lewicka, 2008, 211). هویت مکانی از نظر پروشانسکی عبارت است از آن ابعاد خویشتن که در ارتباط با محیط فیزیکی از طریق الگویی از عقاید، ترجیحات، احساسات، ارزشها و اهداف بوجود و توسعه می‌یابد. این یک پدیده دینامیک است که از طریق تجربیات زندگی بوجود می‌آیند و تبدیل می‌شوند (Manzo and Parkins, 2006, 337).

ب) وابستگی مکانی

وابستگی مکانی دومین بعد هویت مکانی است. اسکلز و شوماخر (۱۹۸۱)^۵ مفهوم وابستگی مکانی را به عنوان شکلی از تعلق تعریف کرده اند که با پتانسیل مکان خاص برای ارضای نیازها و اهداف افراد و

منعام، ۱۳۸۹: ۲). این حس حاصل ارتباط درونی انسان، تصورات ذهنی او و ویژگی‌های محیطی است. که از یک سو ریشه در تجربه‌های ذهنی، همچون خاطره، سنت، تاریخ، فرهنگ، اجتماع و .. دارد و از سوی دیگر متاثر از زمینه‌هایی عینی و بیرونی در محیط مانند طرح، منظره، بو و صداست که نشان می‌دهد حس مکان مفهومی پیچیده از احساسات و دلبستگی انسان نسبت به محیط است که در اثر انطباق و استفاده انسان از مکان بوجود می‌آید (فلاح، ۱۳۸۵: ۷).

احساس تعلق و دلبستگی به مکان سطح بالاتری از حس مکان است که در هر موقعیت و فضا به منظور بهره مندی و تداوم حضور انسان در مکان نقش تعیین کننده ای می‌یابد (پیربائی و سجاذاده، ۱۳۹۰: ۴). تعلق مکانی به این معناست که مردم خود را به واسطه مکانی که در آن به دنیا آمده و رشد کرده اند تعریف کنند (سرمست و توکلی، ۱۳۸۹: ۵) این حس به گونه ای به پیوند فرد با مکان منجر می‌شود که انسان خود را جزئی از مکان می‌داند و براساس تجربه‌های خود از نشانه‌ها، معانی و عملکردها، نقشی را برای مکان در ذهن خود متصور می‌سازد. این نقش نزد او منحصر به فرد و متفاوت می‌باشد و در نتیجه مکان برای او مهم و قابل احترام می‌شود (پیربائی و سجاذاده، ۱۳۹۰: ۴) در این رابطه دلبستگی به مکان به عنوان یک مفهوم، رابطه و نقطه اتصال بین مردم و مکان‌هاست. این دلبستگی مبنای نحوه ارتباط و تعامل عاطفی مثبت انسان با فضاست و به واسطه خصوصیات فردی، جمعی، فرهنگی و اجتماعی ایجاد می‌شود (سجاذاده، ۱۳۹۲: ۲).

1 Place identity

2 Proshanski

3 sameness

4 distinctiveness

5 Stokols and Shumaker

پیوندهای اجتماعی ۵ نسبت به تعلق فیزیکی در شرایط فضایی مختلف قوی تر عمل می‌کند (BROCATO, 2006, 25)

۲-۲- سرمایه اجتماعی

در کل تعاریف زیادی از سرمایه اجتماعی وجود دارد به طوریکه برخی به انواع روابط درونی که منافع متقابل در بین افراد بوجود می‌آورد اشاره می‌کنند؛ در حالیکه برخی به منابعی که از این روابط درونی حاصل می‌شود تاکید دارند. می‌توان سرمایه اجتماعی را مجموعه منابعی که از پیوندهای اجتماعی یا شبکه‌های اجتماعی بوجود می‌آید یا توسعه می‌یابد دانست. بر این اساس قدرت پیوندهای اجتماعی و گستردگی شبکه‌های اجتماعی ابعاد مشهود سرمایه اجتماعی فرد هستند (Kan, 2007: 1).

از نظر پکستون (۱۹۹۹) سرمایه اجتماعی دارای دو مؤلفه است: اول: ساختار شبکه ای عینی که افراد را به هم پیوند می‌زند و دوم: یک نوع پیوند ذهنی مثبت و ناشی از اعتماد بین افراد (Payton, 2003, 11-14).

با توجه به مؤلفه نخست، مفهوم سرمایه اجتماعی به گستره و تاثیر بخشی شبکه‌های انسانی رسمی و غیر رسمی مرتبط است. شبکه‌های رسمی شامل سازمانهای اجتماع محلی، و پیوندهای بین آنها است در حالیکه شبکه‌های غیر رسمی معمولاً به ارتباط اجتماعی و اعتماد متقابل اشاره دارد (Perkins, Hughey, and Speer, 2002: 32)

مؤلفه مهم دیگر سرمایه اجتماعی وجود اعتماد بین افراد است که نه تنها بین شبکه‌ها بلکه بین افراد و یا گروهها وجود دارد چون اعتماد کمک زیادی به شبکه

سنجش اینکه مکان حاضر در مقایسه با سایر مکانهای موجود چه شرایط قابل دسترسی برای ارضای همان نیازها در اختیار دارد، اشاره می‌کند (Williams and at el, 1992, 31)

به زبان ساده، این بعد ناظر بر این است که فرد مکان را آن روی انتخاب کرده که نسبت به سایر مکان‌های موجود بیشتر انتظارات و نیازهای او را برآورده می‌ساخته است.

پ) تعلق عاطفی^۱:

تعلق عاطفی را می‌توان تعلق احساسی و هیجانی^۲ به محیط و زمینه خاصی دانست. توان^۳ (۱۹۷۷) عقیده داشت که هیجانانگیز به تمام تجربیات فرد متصل است تجربیاتی که با جهان فیزیکی مواجه است. در کل تعلق عاطفی ناظر بر پاسخهای احساسی به زمینه‌ها و شرایط محیطی است (BROCATO, 2006, 25).

ت) پیوندهای اجتماعی

مکان‌ها فقط شامل محیط فیزیکی نیستند مردم خود جزئی از مکانند بنابراین یکی از ابعاد حس مکان، تعلق فرد به مردمی است که در آن مکان زندگی می‌کنند. در واقع «مکانها مخازنی هستند که ارتباطات بین فردی، اجتماعی و فرهنگی در آن رخ می‌دهد» اهمیت پیوندهای اجتماعی در مکانها توسط محققین زیادی مورد بررسی قرار گرفته است. مطالعات حاکی از آن است که پیوند اجتماعی با دوستان و خویشاوندان یکی از منابع مهم و پایدار تعلق مکانی است. همچنین هیدالگو و هرناندز^۴ در مقایسه پیوندهای فیزیکی و اجتماعی با محیط دریافتند که

1 Affective Attachment

2 emotional

3 Tuan

4 Hidalgo and Hernandez (2001)

مشارکت مردمی از مجموعه ای از متغیرها متأثر می‌گردد.

در این زمینه یکی از مهمترین متغیرها، توجه به سرمایه اجتماعی مردم و هدایت آن به سمت مشارکت و مسئولیت پذیری جهت تحقق شهروندی است. اعضای جامعه با برقراری تماس با یکدیگر و پایدار ساختن آنها قادر به همکاری با یکدیگر می‌شوند و به این طریق چیزهایی را کسب می‌کنند که به تنهایی قادر به کسب آنها نمی‌باشند و یا با دشواری بسیار موفق به کسب آنها می‌شوند. (جان فیلد، ۱۳۸۸: ۷) سرمایه اجتماعی به عنوان منبعی جهت کنش جمعی تلقی می‌گردد و این منبع علاوه بر آگاهی و توجه یا دانش نسبت به امور اجتماعی یا سیاسی است (ناطق پور و فیروز ابادی، ۱۳۸۵: ۴). این نوع سرمایه به شهروندان اجازه می‌دهد تا مشکلات مربوط به شهر و محله خود را آسان تر حل و فصل کنند. (نادری بوانلو و پرتوی، ۱۳۸۹، ۹) همچنین سرمایه اجتماعی با استفاده از همانندیها و همسانی‌های افراد جامعه از جهات گوناگون، باعث ایجاد روحیه اعتماد متقابل می‌شود و در خدمت منافع جمعی قرار می‌گیرد و بستر و فضایی ایجاد می‌کند که ضمن کاهش هزینه‌های استفاده از نیروی انسانی، تعامل بین آنها نیز افزایش یابد و در نتیجه شهر به سوی توسعه یافتگی حرکت نماید (شکوه فر و شعبانجولا، ۲).

دلبستگی به مکان نیز نقش عمده ای در ایجاد و بالا بردن سطح مسئولیت پذیری، همکاری و خودیاری ساکنان مناطق مسکونی دارد و شیوه کارآمدی برای حل مسائل و بهبود شرایط زندگی ارائه می‌کند. دلبستگی و احساس تعلق به مکان، در افراد این

ای شدن می‌کند، یک شاخص بسیار مهم محسوب می‌شود (Payton, 2003, 11-14).

۲-۳- مشارکت اجتماعی و ارتباط آن با تعلق مکانی و سرمایه اجتماعی
مشارکت اجتماعی یکی از عناصر تشکیل دهنده قدرت جوامع و توانمند سازی جامعه است (آدینه‌وند و همکاران، ۱۳۹۲: ۷) این مفهوم را می‌توان درگیری عاطفی اشخاص در موقعیت‌های گروهی دانست که آنان را برمی‌انگیزاند تا برای دست یابی به هدف‌های گروهی یکدیگر را یاری دهند و در مسئولیت کار شریک شوند (رجبی، ۱۳۹۰: ۳). مشارکت به معنای همکاری چند سویه بین بخش خصوصی، بخش عمومی یعنی مردم و نهادهای مردمی است (عربی و انتظار یزدی، ۱۳۸۹)

بدون شک شرکت یکایک شهروندان در عمران و آبادانی و توسعه همه جانبه شهری که در آن زندگی می‌کنند نوعی ضرورت اجتماعی و وظیفه شهروندی است (ادیب زاده و همکاران، ۱۳۸۹: ۵) چرا که به واسطه مشارکت مردم در فرایند توسعه شهری، مدیران شهری بهتر می‌توانند مسائل و نارسائیهای اجتماعی شهر را شناخته در جهت حل آن و نهایتاً بهسازی و توسعه شهری اقدام نمایند (زیاری و همکاران، ۱۳۹۲: ۴). علاوه بر این مشارکت شهروندان در اداره امور شهر نتایج مثبتی همچون کاهش محدودیت‌ها و مشکلات مدیریت شهری بخصوص شهرداریهایی که با کمبود یا فقدان نیروی متخصص و منابع مالی مواجه اند و همچنین صرفه جویی در هزینه‌ها و کاهش مصرف انرژی را به دنبال دارد (ادیب زاده و همکاران، ۱۳۸۹: ۵) اما سطح

میانگین‌های بدست آمده با توجه به این عدد مقایسه می‌شود. اگر میانگین نمونه مورد مطالعه در مولفه یا مولفه‌ها بالاتر از عدد ۳ باشد و میزان sig هم کمتر از آلفا ۰.۰۵ باشد می‌توان گفت که سطح متغیر مورد نظر به طور معناداری بالاتر از حد متوسط است و بالعکس.

الف) تعلق مکانی: در متغیر تعلق مکانی، همانطور که جدول شماره ۲ نشان می‌دهد؛ سطح همه مولفه‌های مدنظر بالاتر از عدد ۳ است اما این برای یک استنباط آماری کافی نیست و باید به sig هم رجوع نمود. در بین مولفه‌های ۴ گانه مولفه وابستگی مکانی سطح معنی داری (Sig) بالاتر از آلفا ۰.۰۵ دارد و از این رو نمی‌توان گفت که بالاتر از حد میانگین بودن این مولفه از نظر آماری معنادار است. اما سایر مولفه‌ها و همچنین تعلق مکانی کلی که ترکیبی از ۴ مولفه تعلق عاطفی، وابستگی مکانی، هویت مکانی و پیوند اجتماعی است به طور معناداری بالاتر از حد میانگین قرار دارند. بدین ترتیب که برای اکثر افراد، محدوده مورد نظر جزوی از وجودشان است، به طوریکه هنگام معرفی، خود را عضوی از این محله می‌دانند (بعد هویت مکانی). تعلق عاطفی نیز که به نوعی ابراز احساس خوشایندی از زندگی در مکان مزبور است در سطح متوسط و بالاتر از آن قرار دارد. همچنین پیوند اجتماعی بین افراد در حد مناسبی است و بالاخره اینکه اکثر افراد زندگی در این محله را مخصوصا با توجه به شرایط اقتصادی خانوار بر سایر محلات ترجیح می‌دهند (وابستگی). در کل، تعلق بالای ساکنین به مکان زندگی شان نکته ای مثبت و پتانسیلی مهم است که می‌تواند در برنامه‌های توسعه مشارکتی محله مفید واقع شود.

انگیزه را ایجاد می‌کند که به احیاء و نوسازی همه جانبه محیط زندگی پردازند و کیفیت محیطشان را بهبود بخشند (امیر کافی و فتحی، ۱۳۹۰: ۲).

تعلق به مکان می‌تواند به عنوان یک پیوند متحد ساز بین افراد عمل کند. شاید مدیران بتوانند این تعلق متقابل را به عنوان یک زمینه مشترک که شهروندان را کنار هم گرد می‌آورد و عملکرد اجتماعی و مدنی را تشویق می‌کند مورد استفاده قرار بدهند (Payton, 2003, 1-3). همچنین تعلق مکانی می‌تواند به طور معناداری سرمایه اجتماعی را پیش بینی کند (Mihaylov, 2011, 4). در واقع تعلق مکانی بر سرمایه اجتماعی تاثیر گذار است. با این تفاسیر رابطه بین این سه متغیر را می‌توان اینگونه توضیح داد که تعلق مکانی هم به طور مستقیم و هم غیر مستقیم (از طریق سرمایه اجتماعی) می‌تواند بر مشارکت تاثیر گذار باشد.

۳- تحلیل یافته‌ها

۳-۱- تعلق مکانی، سرمایه اجتماعی و تمایل به

مشارکت در محله سرده سبزوار

در این تحقیق برای سنجش متغیرهای تعلق مکانی، سرمایه اجتماعی و مشارکت، مولفه‌هایی طراحی شده و برای سنجش این مولفه‌ها گویه‌هایی جهت پرسش از ساکنین در طیف ۵ مقیاسی لیکرت طرح شده است. برای آزمون سطح این متغیرها در محله مورد مطالعه از آزمون t تک نمونه ای استفاده شده است. با توجه به اینکه طیف لیکرت از امتیاز ۱ (کاملا مخالف) تا امتیاز ۵ (کاملا موافق) می‌تواند کدبندی و امتیازدهی شود در این آزمون عدد ۳ به عنوان حد متوسط (test value) در نظر گرفته شده است و

همبستگی اجتماعی بین ساکنان نیز در حد بالاتر از متوسط است. اما همانند اعتماد به مدیریت شهری، سابقه مشارکت ساکنان با شهرداری نیز در حد پایینی است. که هر دوی این موارد نیازمند اصلاح است و باید مدیریت شهری در جهت کاهش فاصله بین خود و شهروندان تلاش کند.

پ) تمایل به مشارکت: آزمون t تک نمونه ای نشان می دهد میزان تمایل به مشارکت (به عنوان متغیر وابسته تحقیق) حدود ۲/۵۸ است که پایین تر از حد متوسط است.

ب) سرمایه اجتماعی: متغیر بعدی سرمایه اجتماعی است که در مولفه های اعتماد (به هم محله ای ها و به مدیریت شهری) و نیز تعامل با همسایگان و مدیریت شهری سنجیده می شود. همانطور که جدول شماره ۲ نشان می دهد سطح اعتماد به مدیریت شهری با میانگین ۲/۷۲ در سطح معنی داری کمتر از آلفا ۰/۰۵ قرار دارد. بنابراین می توان گفت که مردم اعتماد کمی به مدیریت شهری و عملکرد آن دارند. با این وجود اعتماد مابین هم محله ای ها و همسایگان در حد بالایی است و بالتبع همانطور که جدول نشان می دهد

جدول ۲: سطح متغیرهای تحقیق در محله سرده سبزوار بر اساس آزمون T تک نمونه ای

متغیرها	مولفه	میانگین	Sig	نتیجه آزمون
تعلق مکانی	هویت مکانی	۳/۴۳	۰/۰۰	بالاتر از حد متوسط
	وابستگی مکانی	۳/۰۹	۰/۴۶	در حد متوسط
	پیوند اجتماعی	۴/۱۲	۰/۰۰	بالاتر از حد متوسط
	تعلق عاطفی	۳/۷	۰/۰۰	بالاتر از حد متوسط
	تعلق مکانی (کلی)	۳/۵۹	۰/۰۰	بالاتر از حد متوسط
سرمایه اجتماعی	اعتماد به مدیریت شهری	۲/۷۲	۰/۰۰	پایین تر از حد متوسط
	اعتماد بین ساکنان	۳/۳۷	۰/۰۰	بالاتر از حد متوسط
	تعامل ساکنان با مدیریت شهری	۲/۱۷	۰/۰۰	پایین تر از حد متوسط
	تعامل بین ساکنان	۳/۴۲	۰/۰۰	بالاتر از حد متوسط
متغیر وابسته	سرمایه اجتماعی (کل)	۳/۶۱	۰/۰۰	بالاتر از حد متوسط
	تمایل به مشارکت در بهسازی محله	۲/۵۸	۰/۰۰۲	پایین تر از حد متوسط

۳-۲- تاثیر تعلق مکانی بر سرمایه اجتماعی

در این قسمت تحقیق، ابتدا رابطه بین مولفه های تعلق مکانی و مولفه های سرمایه اجتماعی مورد بررسی قرار می گیرد و سپس تاثیر تعلق مکانی کل بر سرمایه اجتماعی کل مورد آزمون قرار می گیرد. طبق جدول ۴

نتایج آزمون همبستگی پیرسون نشان می دهد که ضریب همبستگی بین مولفه های دو متغیر سرمایه اجتماعی و تعلق مکانی عددی مثبت است و در همه مولفه ها در سطح معناداری کمتر از آلفا ۰.۰۱ رابطه معنادار برقرار است.

جدول ۴: رابطه بین مولفه‌های تعلق مکانی و مولفه‌های سرمایه اجتماعی در محله سرده سبزوار

مولفه‌های سرمایه اجتماعی (متغیر وابسته)				Pearson Correlation	هویت مکانی	مولفه‌های تعلق مکانی (متغیر مستقل)
اعتماد به مدیریت شهری	اعتماد بین ساکنان	تعامل بین ساکنان	تعامل با مدیریت شهری			
۰/۴۹۵**	۰/۳۰۲**	۰/۴۲۴**	۰/۳۶۲**	Sig. (2-tailed)		
۰/۳۰۳**	۰/۳۲۱**	۰/۵۱۴**	۰/۵۲۲**	Sig. (2-tailed)		
۰/۴۱۸**	۰/۳۱۶**	۰/۵۶۶**	۰/۳۶۵**	Sig. (2-tailed)		
۰/۴۰۶**	۰/۳۸۵**	۰/۴۵۶**	۰/۴۶۵**	Sig. (2-tailed)		
۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰			
۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰			
۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰			
۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰			

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

مکانی بر سرمایه اجتماعی معنادار است و بنابراین

- آزمون فرضیه اول

فرضیه اول تحقیق قابل قبول است بر اساس آنچه گفته شد می‌توان گفت افراد دارای حس هویت مکانی بالاتر، و علاقه مند به زندگی در این محله و دارای وابستگی بیشتر به محل سکونت، اعتماد بیشتری به مدیریت شهری و ساکنان دارند و بالتبع با هم محله ای‌های خود تعامل بیشتر دارند و با مدیریت شهری مشارکت افزون تری دارند.

اما برای آزمون تاثیر تعلق مکانی کل بر سرمایه اجتماعی کل از آزمون رگرسیون خطی استفاده شد. با توجه به جدول شماره ۵ میزان ضریب تعیین حدود ۰/۳۵۸ است که نشان می‌دهد ۳۵/۸ درصد تغییرات سرمایه اجتماعی تحت تاثیر تعلق مکانی است. با توجه به اینکه مقدار Beta نیز عددی مثبت است و sig نیز کمتر از آلفا ۰/۰۱ است بنابراین تاثیر تعلق

جدول ۵: تاثیر تعلق مکانی بر سرمایه اجتماعی در محله سرده سبزوار

متغیر مستقل	sig	T	ضرایب استاندارد شده		ضرایب غیر استاندارد	
			Beta	Std. Error	B	Std. Error
تعلق مکانی	۰/۰۰	۷/۳۹۱	۰/۵۹۸	۰/۰۶۴	۰/۴۷۱	۰/۰۶۴

می‌گیرد. با توجه به اینکه هدف آزمون وجود تاثیر معنادار یک متغیر بر متغیر دیگر است، آزمون رگرسیون مورد استفاده قرار می‌گیرد و سعی می‌شود فرضیه دوم و سوم تحقیق مورد آزمون قرار گیرد:

۳-۳- تاثیر تعلق مکانی و سرمایه اجتماعی بر تمایل

به مشارکت ساکنان در بهسازی محله

در این قسمت، تاثیر تعلق مکانی و سرمایه اجتماعی بر مشارکت ساکنان در بهسازی مورد بررسی قرار

– آزمون فرضیه دوم در فرضیه دوم تاثیر سرمایه اجتماعی بر تمایل به مشارکت ساکنان مد نظر است. طبق آزمون رگرسیون، ضریب همبستگی بین سرمایه اجتماعی و تمایل به مشارکت در بهسازی حدود ۰/۲۷۰ و سطح معنی داری (SIG) نیز کمتر از آلفا ۰/۰۵ است، بنابراین فرضیه مورد نظر قابل قبول است. بنابراین ارتقاء سرمایه اجتماعی موجب افزایش تمایل به مشارکت ساکنین در بهسازی محله می شود.

جدول ۶: تاثیر تعلق مکانی بر تمایل به مشارکت در بهسازی محله سرده

متغیر مستقل	sig	T	ضرایب استاندارد شده		متغیر وابسته: تمایل ساکنان برای مشارکت در بهسازی محله
			Beta	Std. Error	
سرمایه اجتماعی	۰/۰۱۵	۲/۴۷	۰/۲۷۰	۰/۲۳۳	R Square=۰/۲۶۰
تعلق مکانی	۰/۰۰۷	۲/۷۵	۰/۳۰۰	۰/۱۸۷	R=۰/۵۱۰

نیز از طریق سرمایه اجتماعی بر مشارکت تاثیر می گذارد بنابراین برای پی بردن به میزان تاثیر نهایی و کلی متغیر تعلق مکانی بر مشارکت باید از تحلیل مسیر بهره برد. ضریب بتای تاثیر مستقیم تعلق مکانی بر مشارکت (طبق جدول ۶) حدود ۰/۳۰۰ است و تاثیر تعلق مکانی بر سرمایه اجتماعی نیز (طبق جدول ۵) حدود ۰/۵۹۸ است و تاثیر سرمایه اجتماعی (طبق جدول ۶) بر مشارکت ۰/۲۷ است. بنابراین تعلق مکانی از طریق سرمایه اجتماعی با بتای ۰/۱۶۱ بر مشارکت تاثیر گذار است (تاثیر غیر مستقیم). در مجموع میزان بتای ناشی از تاثیر تعلق مکانی (مجموع تاثیر مستقیم و غیر مستقیم) بر تمایل به مشارکت ۰/۴۶۱ است.

نوع اثر	مسیر	میزان اثر بر اساس ضرایب بتا
اثر مستقیم	تمایل به مشارکت تعلق مکانی	۰/۳۰۰
اثر غیر مستقیم	تمایل به مشارکت سرمایه اجتماعی تعلق مکانی	۰/۵۹۸x۰/۲۷=۰/۱۶۱
	مجموع اثرات مستقیم و غیر مستقیم	۰/۴۶۱

آزمون فرضیه سوم بر اساس آزمون رگرسیون (جدول شماره ۶)، ضریب همبستگی که با علامت R نشان داده شده است برابر ۰/۳۰۰ است و با توجه به اینکه میزان SIG نیز کمتر از آلفا ۰/۰۵ است بنابراین فرضیه سوم تحقیق قابل قبول است و می توان گفت که متغیر مستقل بر متغیر وابسته تاثیر معنادار دارد به طوریکه با افزایش میزان تعلق مکانی ساکنان، تمایل آنها برای مشارکت با مدیریت شهری و سایر ساکنان جهت بهسازی محله افزایش می یابد.

ضریب تعیین (R Square) نیز نشان می دهد که حدود ۲۶ درصد تغییرات متغیر وابسته (تمایل به مشارکت) تحت تاثیر سرمایه اجتماعی و تعلق مکانی است. بنابراین بهبود سرمایه اجتماعی و تعلق مکانی می تواند موجب افزایش مشارکت ساکنان در بهسازی محله می شود.

تحلیل مسیر تاثیر تعلق مکانی بر تمایل به مشارکت همانطور که گفته شد تعلق مکانی ضمن اینکه تاثیر مستقیم بر مشارکت ساکنان دارد، به طور غیر مستقیم

آزمون برازندگی مدل تحقیق:

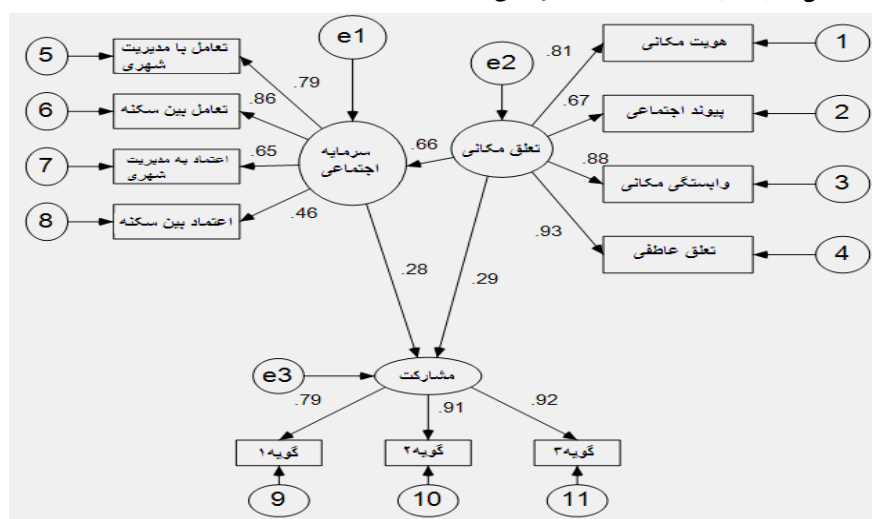
در این تحقیق مجموعه‌ای از روابط شامل رابطه بین تعلق مکانی و سرمایه اجتماعی، تاثیر تعلق مکانی بر مشارکت ساکنان محله و تاثیر سرمایه اجتماعی بر مشارکت ساکنان وجود دارد. برای اینکه بتوان مجموعه این روابط را در قالب یک مدل مورد تحلیل قرار داد و برازندگی چنین مدلی را آزمون کرد نیاز به روش‌های آماری پیشرفته است. در اینجا از روش معادلات ساختاری در محیط نرم افزار AMOS استفاده شده است. شکل شماره ۱ مجموعه ضرایب روابط و تاثیرات متغیرها را نشان می‌دهد. برای پی بردن به برازش مدل تحقیق می‌توان از مجموعه‌ای از شاخص‌ها، استفاده کرد که در جدول شماره ۷ تعدادی از آنها آورده شده است. الف) شاخص مربع کای (CMIN/DF) به عنوان یکی از شاخصها برای قابل قبول بودن مدل است. برخی

عدد ۱ تا ۵ و برخی دیگر عدد بین ۱ تا ۳ را برای این شاخص مطلوب می‌دانند. این شاخص در مدل تحقیق حاضر، حدود ۲/۴۵ بدست آمده که عدد مناسبی است.

ب) شاخص برازش هنجار شده مقتصد نیز شاخص مناسب دیگری است که می‌توان استفاده کرد. مقادیر بالای ۰/۵ برای این شاخص مناسب است. در این تحقیق، شاخص PNFI و PCFI هر دو بالاتر از ۰/۵ است

پ) شاخص تطبیقی نیز هر چه به عدد یک نزدیکتر باشد (مخصوصاً مقادیر بالای ۰/۹) نشان دهنده برازش بیشتر مدل است. که در این تحقیق حدود ۰/۹۱۲ است.

بنابراین در کل با توجه به شاخصهای گفته شده مدل قابل قبول است.

شکل ۱: برازندگی مدل تحقیق

جدول ۷: شاخصهای برازش مدل تحقیق

شاخص برازش	CFI	PCFI	PNFI	df	CMIN	CMIN/DF
مقدار	۰/۹۱۲	۰/۵۶۷	۰/۵۳۷	۴۱	۱۰۰/۴۸	۲/۴۵

۴- نتیجه گیری

در این تحقیق سعی شد وضعیت سرمایه اجتماعی و تعلق مکانی به عنوان دارایی‌های مهم توسعه محله ای در محله قدیمی سرده سبزوار مورد بررسی قرار گیرد. نتایج تحقیق نشان دهنده وضعیت مناسب این محله در شاخص‌های تعلق مکانی است. بر این اساس این محله توانسته به عنوان یک محله با هویت و متمایز از سایر محلات باشد همچنین برای اغلب ساکنین، محله مورد نظر جزئی از وجودشان است، به طوری که هنگام معرفی، خود را با افتخار عضوی از این محله می‌دانند (بعد هویت مکانی). پیوندهای اجتماعی بین ساکنین محله در درجه بالایی قرار دارد، به طوری که ارتباط صمیمی و اعتماد متقابل بین آنها وجود دارد و بالتبع در مواقع نیاز به همدیگر کمک می‌کنند (بعد پیوند اجتماعی). تعلق عاطفی نیز که به نوعی ابراز احساس خوشایندی از زندگی در مکان مزبور است در سطح متوسط و بالاتر از آن قرار دارد و بالاخره اکثر افراد زندگی در این محله را بر سایر محلات ترجیح می‌دهند (وابستگی به مکان). از نظر شاخص‌های سرمایه اجتماعی، دو شاخص اعتماد به مدیریت شهری و تعامل ساکنان با مدیریت شهری در حد پایینی است. اما دو مولفه دیگر یعنی اعتماد متقابل بین ساکنان و تعامل بین آنها در حد بالایی است که این موارد به عنوان نکات مثبت و سرمایه ای مناسب برای توسعه پایدار محله ای است. در مرحله بعد تأثیر تعلق مکانی بر سرمایه اجتماعی مورد آزمون قرار گرفت. نتایج آزمون بیانگر تأثیر معنادار تعلق مکانی بر سرمایه اجتماعی است و این نشان می‌دهد که تعلق و دلبستگی بالای افراد با مکانی مشترک می‌تواند پیوند دهنده ای قوی باشد که افراد

ساکن در آن مکان را به یکدیگر متصل می‌سازد و موجب ارتقاء سرمایه اجتماعی گردد.

همچنین یافته‌ها حاکی از تأثیر معنادار سرمایه اجتماعی و تعلق مکانی بر تمایل به مشارکت ساکنان در بهسازی محله مورد مطالعه است. با عنایت به این نکته، ضرورت دارد تا با نگاهی دارایی مبنا این دو متغیر به عنوان نیروهای موثر در برنامه‌های مورد نظر در این محله مورد توجه قرار گیرد. با این حال نکته ای که نباید از آن غافل شد اعتماد کم ساکنان این محله نسبت به مدیریت شهری و تعامل ضعیف بین آنهاست که باید این مورد منفی با اقدامات اعتماد ساز مدیریت شهری و دخالت دادن مردم در تصمیم گیری‌های موثر در توسعه محله، به مرور زمان بهبود یابد.

در مقایسه این تحقیق با تحقیقات مشابه می‌توان شباهت‌هایی یافت، تحقیق حاضر مانند اثر پیتون (۲۰۰۳) به این نتیجه رسیده که تعلق مکانی علاوه بر اثر مستقیم روی مشارکت به طور غیر مستقیم از طریق سرمایه اجتماعی نیز بر مشارکت تأثیر می‌گذارد. همانطور که ذکایی و روشن فکر (۱۳۸۵)، غیاثوند (۱۳۸۸) بر تأثیر سرمایه اجتماعی در کیفیت زندگی محلات شهری پی برده اند. این تحقیق نیز بیان می‌دارد که سرمایه اجتماعی از طریق افزایش تمایل به مشارکت در نهایت موجب بهبود وضعیت کالبدی محله می‌شود. مطمئناً بهبود کالبدی- محیطی محله موجب ارتقاء سطح پایداری و کیفیت زندگی می‌شود.

در پایان پیشنهادهایی که می‌توان برای تحقیقات آینده در زمینه تعلق مکانی و سرمایه اجتماعی ارائه کرد به قرار زیر فهرست می‌شوند:

مشارکت مردمی در تحقق پذیری نوسازی در بافت‌های فرسوده شهری (نمونه موردی: محله نعمت آباد منطقه ۱۹ تهران)، دو فصلنامه معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر، شماره ۴، بهار و تابستان.

امیر کاف، مهدی و فتحی، شکوفه (۱۳۹۰)، بررسی عوامل موثر بر دلبستگی به محله مسکونی (مطالعه موردی: شهر کرمان)، مجله مطالعات اجتماعی ایران، سال پنجم، شماره ۱ (پیاپی ۱۳)، بهار، صص ۵-۴۱.

انصاری، مجتبی و پور جعفر محمد رضا و صادقی، علی رضا و حقیقت بین، مهدی (۱۳۸۸)، بازشناسی انگاره‌های نظام بصری در محلات بافت فرسوده شهری (نمونه موردی: محله عباسی تهران)، دو فصلنامه معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر، شماره ۲، تابستان.

پیربابایی، محمد تقی و سجادزاده، حسن (۱۳۹۰)، تعلق جمعی به مکان، تحقق سکونت اجتماعی در محله سنتی، باغ نظر، شماره شانزدهم، بهار.

حیاتی، عقیل (۱۳۸۹)، ارزیابی مولفه‌های هویت بخش محلات شهری، پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه تربیت مدرس. تهران.

دویران، اسماعیل و مشکینی، ابوالفضل و کاظمیان، غلامرضا و علی آبادی، زینب (۱۳۹۰)، بررسی مداخله در ساماندهی بافت‌های فرسوده و ناکارآمد شهری با رویکرد ترکیبی (نمونه موردی: محله زینبیه زنجان)، مجله پژوهش و برنامه ریزی شهری، سال دوم، شماره دهم.

- مقایسه تعلق مکانی در بافت‌های مختلف شهری با شرایط گوناگون اجتماعی و محیطی: مثلاً مقایسه محلات قدیمی و با اصالتی که اکثر ساکنین، افراد بومی همان محله هستند با محلاتی که قدیمی هستند ولی ساکنین خود را از دست داده اند و افراد جدید جایگزین آنها شده اند و نیز محلات جدید که عمدتاً از نظر شرایط محیطی و خدماتی در شرایط مناسبی هستند و محلاتی که جدیدند ولی توسط گروه‌های کم درآمد عمدتاً مهاجر به شکل غیر رسمی ساخته شده اند.

-تاثیر اقدامات مدیریت و برنامه ریزی شهری بر میزان تعلق مکانی افراد و سرمایه اجتماعی آنها
-تاثیر کیفیت شاخصهای حکمروایی شهری بر تعلق مکانی شهروندان و سرمایه اجتماعی آنها.
-تاثیر وجود و کیفیت عملکرد نهادهای محله ای بر تعلق مکانی ساکنین و سرمایه اجتماعی آنها.
-تاثیر تغییر بافت‌های قدیمی بر میزان تعلق ساکنین و سرمایه اجتماعی آنها.

منابع

آدینه نند، علی اصغر و حاجی زاده، مریم و قدمی، مصطفی (۱۳۹۲)، بررسی عملکرد شهرداری در چارچوب حکمرانی خوب شهری (نمونه موردی: بابلسر)، دو فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۳۱، تابستان.

ادوارز، جک، ای، ماری دی تامپسون و پل رزن فلد (۱۳۸۴) تحقیق پیمایشی (راهنمای عمل) دفتر پژوهش‌های فرهنگی، تهران.

ادیب زاده، بهمن و عسگری تفرشی، حدیثه. حسینی، ابراهیم (۱۳۸۹)، مهندسی اجتماعی و نقش

سجاد زاده، حسن (۱۳۹۲) نقش دلبستگی به مکان در هویت بخشی به میدان‌های شهری (نمونه موردی: میدان آرامگاه شهر تهران)، فصلنامه علمی، پژوهشی مرکز پژوهشی هنر معماری و شهرسازی نظر، شماره ۲۵، سال دهم، تابستان سرمست، بهرام و متوسلی، محمد مهدی (۱۳۸۹)، بررسی و تحلیل نقش مقیاس شهر در میزان حس تعلق به مکان (مطالعه موردی: شهر تهران) دو فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۲۶، پائیز و زمستان.

شکوئی، حسین و تبریزی، جلال (۱۳۸۲)، تاثیر نوسازی شهری فن گرا بر ایجاد حس مکانی (مطالعه موردی: پروژه نواب) مدرس علوم انسانی تابستان؛ ۷(۲) (پیاپی ۲۹): ۱۴۱-۱۶۲ شکوه فر، فهیمه و شعبانجولا، الهه (۱۳۹۰) بررسی ابعاد سرمایه اجتماعی و نقش آن در توسعه اقتصادی شهر، مطالعه موردی: شهر قزوین، اولین کنفرانس اقتصاد شهری ایران، محل برگزاری: مشهد - دانشگاه فردوسی مشهد.

ضرابیان، فرناز و منعم، محمد رضا (۱۳۸۹)، بررسی میزان و عوامل تاثیر گذار بر حس مکان، شهرداریها، سال نهم.

- فلاح، محمد صادق (۱۳۸۵)، مفهوم حس مکان و عوامل شکل دهنده آن، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۲۶.

فیلد؛ جان (۱۳۸۸)، سرمایه اجتماعی، ترجمه غلامرضا غفاری و حسین رضانی، انتشارات کویر.

ذکایی، محمدسعید، روشنفکر، پیام (۱۳۸۵)، رابطه سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در محلات شهری، فصلنامه علوم اجتماعی، شماره ۳۲، صص ۱-۳۷

ربانی، رسول و قاسمی، وحید و عباس زاده، محمد (۱۳۸۸)، رابطه ابعاد مادی و غیر مادی رفاه اجتماعی با مشارکت شهروندان در امور شهری، فصلنامه علمی - پژوهشی رفاه اجتماعی، سال نهم، شماره ۳۲.

ربانی، رسول و حبیبی، صفدر (۱۳۹۰)، تحلیلی بر نقش فضاهای شهری در ایجاد سرمایه اجتماعی (مطالعه موردی: شهر کرد)، فصلنامه علمی - تخصصی مطالعات شهری، سال اول، شماره اول، زمستان.

رضوی آل‌هاشم، بهزاد و آهنگر، اعظم (۱۳۸۷)، مشارکت در اجتماع مدنی با تاکید بر الگوی مدیریت مدیریت مشارکتی در کلان شهرها، کتاب ماه علوم اجتماعی، شماره ۱۱، بهمن.

رفیعیان، مجتبی و سیفایی، مهسا (۱۳۸۴)، فضاهای عمومی شهری؛ بازنگری و ارزیابی کیفی، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۲۳، پائیز.

رلف، ادوارد، مکان و حس لامکان (۱۳۹۰)، ترجمه جلال تبریزی، انتشارات سیمای دانش، تهران، چاپ اول.

زیاری، کرامت اله و نیک پی، وحید و حسینی، علی (۱۳۹۲)، سنجش میزان مشارکت شهروندان در مدیریت شهری بر اساس حکمرانی خوب شهری (مطالعه موردی: شهر یاسوج) مسکن و محیط روستا، شماره ۱۴۱، بهار.

- Geografisk Tidsskrift-Norwegian Journal of Geography, vol, 56, 189-198.
- Manzo Lynne and Douglas D. Perkins (2006) Finding Common Ground: The Importance of Place Attachment to Community Participation and Planning, *Journal of Planning Literature*, Vol. 20, No. 4 (May 2006).
- Lewicka, Maria (2008) Place attachment, place identity, and place memory: Restoring the forgotten city past, *Journal of Environmental Psychology* 28 (2008) 209–231.
- Mihaylov Nikolay & D. Perkins, Douglas (2011) Community Place Attachment and its Role in Social Capital Development.
- Payton, Michelle Angela Payton (2003), Influence of Place Attachment and Social Capital on Civic Action: A Study at Sherburne National Wildlife Refuge, master's thesis of Natural Resources Science and Management Program, University of Minnesota, June 2003
- Perkins, Douglas D., Joseph Hughey, and Paul W. Speer. 2002. Community psychology perspectives on social capital theory and community development practice. *Journal of the Community Development Society* 33(1): 33–52.
- Williams Danie, Michael Patterson and Joseph Roggenbuck (1992) beyond the community metaphor, examining emotional and symbolic attachment to place. *Leisure Science*, volume 14.
- غیاثوند، الهام (۱۳۸۸)، تاثیر سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی ساکنان محلات شهری، فصلنامه مهندس مشاور، شماره ۴۵، پائیز.
- عربی، عباس، انتظار یزدی، حسن رضا (۱۳۸۹) بررسی شیوه‌های مداخله در بافت‌های فرسوده شهری و ارائه مدل بهینه مداخله ماهنامه اطلاع رسانی، آموزشی، پژوهشی شوراها، شماره پنجاه و چهارم، دی.
- مردادقلی، سکینه (۱۳۹۲)، برنامه ریزی راهبردی و نقش آن در بهسازی و نوسازی بافت‌های فرسوده شهری (نمونه موردی: زابل). پایان نامه کارشناسی ارشد.
- نادری بوانلو، محمد و پرتویی، پروین (۱۳۸۹)، تدوین الگوی محله محوری در مدیریت شهری با توجه به ویژگی‌های شهر مشهد، دوفصلنامه معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر، شماره پنجم، پائیز و زمستان.
- ناطق پور، محمد جواد و فیروز آبادی، سید احمد (۱۳۸۵)، شکل‌گیری سرمایه اجتماعی و فراتحلیل عوامل موثر بر آن، فصلنامه علوم اجتماعی، شماره ۲۸، پائیز.
- BROCATO, ELISABETH DEANNE (2006) PLACE ATTACHMENT: AN INVESTIGATION OF ENVIRONMENTS AND OUT COMES IN A SERVICE CONTEXT, Dissertation Proposal Presented to the Faculty of the Graduate School of The University of Texas at Arlington in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of DOCTOR OF PHILOSOPHY
- Kaltenborn, b, Williams, Daniel (2002), The meaning of place attachments to Femundsmarka National park, Norway, among tourists and locals, Norsk